

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVNING MAZMUNI VA AHAMIYATI

*Filologiya fanlari doktori(DSc), professor
Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi
Zokirova Sohiba Muxtoraliyevna
Farg'ona davlat universiteti magistranti
Maxmudova Nazokat Qodirali qizi*

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada boshlang'ich ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvning mazmuni, mohiyati va ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv asosida o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, kommunikativ kompetensiyasi, ijodiy tafakkuri va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish masalalari tahlil qilingan. Maqolada zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar hamda fanlararo integratsiyaning boshlang'ich ta'limdagi o'rni haqida fikr yuritilgan. Kompetensiyaviy yondashuvning o'quvchilar bilimini hayot bilan bog'lashdagi ahamiyati ochib berilgan.

KALIT SO'ZLAR. Kompetensiya, kompetensiyaviy yondashuv, boshlang'ich ta'lim, pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, kommunikativ kompetensiya, mustaqil fikrlash, fanlararo integratsiya, ijodiy tafakkur, ta'lim samaradorligi, o'quvchi faolligi, nutq rivoji.

KIRISH. Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega, mustaqil fikrlaydigan hamda hayotiy vaziyatlarda o'z bilimini amalda qo'llay oladigan barkamol shaxsni tarbiyalashdan iboratdir. Shu sababli ta'lim jarayonida an'anaviy yondashuv bilan bir qatorda kompetensiyaviy yondashuvga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarning keyingi bilim olish jarayoni uchun poydevor vazifasini bajaradi. Ushbu bosqichda o'quvchilarda tayanch bilim, ko'nikma va malakalar bilan birga kompetensiyalarni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kompetensiyaviy yondashuv o'quvchilarning faqat nazariy bilimlarni egallashi bilan cheklanib qolmay, balki o'rgangan bilimlarini kundalik hayotda qo'llay olish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu yondashuv orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal etish, muloqot qilish, axborot bilan ishlash va jamoada faoliyat yuritish ko'nikmalari shakllanadi. Natijada ta'lim sifati oshadi hamda o'quvchilarning hayotiy kompetensiyalari rivojlanadi.

Kompetensiyaviy yondashuvning mazmuni

“Kompetensiya” tushunchasi lotincha “competere” so'zidan olingan bo'lib, “munosib bo'lmoq”, “mos kelmoq” degan ma'nolarni anglatadi. Pedagogikada esa

kompetensiya shaxsning bilim, ko'nikma, malaka va hayotiy tajribalarni amaliy faoliyatda qo'llay olish qobiliyati sifatida talqin etiladi. Kompetensiyaviy yondashuv esa ta'lim jarayonini aynan ana shu qobiliyatlarni rivojlantirishga yo'naltiradi.

Boshlang'ich ta'limda kompetensiyaviy yondashuvning asosiy mazmuni o'quvchini faol subyekt sifatida shakllantirishdan iboratdir. Bunda o'quvchi tayyor bilimni shunchaki yodlab olmaydi, balki uni tushunadi, tahlil qiladi va amalda qo'llashni o'rganadi. Masalan, ona tili darslarida o'quvchilar grammatik qoidalarni o'rganish bilan birga, ularni og'zaki va yozma nutqda to'g'ri qo'llash ko'nikmasini egallaydilar. Matematika darslarida esa misol va masalalarni yechish orqali mantiqiy fikrlash hamda muammoli vaziyatlarni hal qilish malakasi rivojlanadi.

Kompetensiyaviy yondashuvning muhim jihatlaridan biri fanlararo integratsiyani ta'minlashdir. Turli fanlar o'rtasidagi bog'liqlik asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning bilimlarni yaxlit holda tushunishiga yordam beradi. Shu orqali ular nazariy bilimlarni real hayot bilan bog'lash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Boshlang'ich ta'limda kompetensiyaviy yondashuvning ahamiyati

Boshlang'ich ta'limda kompetensiyaviy yondashuvning ahamiyati juda katta bo'lib, u o'quvchilarning intellektual, kommunikativ va ijodiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Avvalo, bu yondashuv o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. O'quvchilar turli topshiriqlarni bajarish jarayonida o'z fikrini erkin ifodalashga, muammoni mustaqil hal qilishga o'rganadilar.

Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Dars jarayonida interfaol metodlar, rolli o'yinlar, munozaralar va guruhli ishlardan foydalanish orqali o'quvchilarning nutqi rivojlanadi, muloqot madaniyati shakllanadi. Bu esa ularning jamiyatda faol va erkin muloqot qila oladigan shaxs bo'lib voyaga yetishiga yordam beradi.

Mazkur yondashuv o'quvchilarning ijodiy tafakkurini ham rivojlantiradi. Turli ijodiy topshiriqlar, loyihalar va muammoli vaziyatlar orqali o'quvchilar yangicha fikrlashga, izlanishga va mustaqil xulosa chiqarishga odatlanadilar. Ayniqsa, boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarda qiziqish va faollik yuqori bo'lgani sababli kompetensiyaviy yondashuv ularda bilim olishga bo'lgan motivatsiyani kuchaytiradi.

Kompetensiyaviy yondashuvning yana bir muhim jihati shundaki, u ta'limning hayot bilan bog'liqligini ta'minlaydi. O'quvchilar darsda olgan bilimlarini kundalik hayotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Masalan, matematika darsida o'rganilgan hisoblash ko'nikmalari xarid qilish jarayonida, ona tili darsida egallangan nutqiy ko'nikmalar esa kundalik muloqotda qo'llaniladi. Shu tariqa ta'lim jarayoni amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirish metodlari

Boshlang'ich ta'limda kompetensiyaviy yondashuvni samarali tashkil etishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Jumladan, klaster, aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, rolli o'yinlar, muammoli ta'lim va loyiha metodlari o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydi.

Masalan, aqliy hujum metodida o'quvchilar ma'lum mavzu yuzasidan erkin fikr bildiradilar va yangi g'oyalarni ilgari suradilar. Rolli o'yinlar esa o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirib, ularni hayotiy vaziyatlarga tayyorlaydi. Loyiha metodlari orqali esa o'quvchilar mustaqil izlanish olib borish, axborot bilan ishlash va natijalarni taqdim etish ko'nikmalarini egallaydilar.

Bundan tashqari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham kompetensiyaviy yondashuv samaradorligini oshiradi. Multimedia vositalari, elektron darsliklar va interaktiv topshiriqlar o'quvchilarning darsga qiziqishini kuchaytiradi hamda bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi.

XULOSA. Boshlang'ich ta'limda kompetensiyaviy yondashuv o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydigan muhim pedagogik yondashuv hisoblanadi. Ushbu yondashuv orqali o'quvchilarda faqat nazariy bilim emas, balki o'zlashtirilgan bilimlarni amaliy faoliyatda qo'llash, muammoli vaziyatlarni mustaqil hal etish, erkin fikrlash va samarali muloqot qilish ko'nikmalari ham shakllanadi. Kompetensiyaviy yondashuv o'quvchilarning intellektual salohiyatini oshirish bilan birga, ularning ijodiy tafakkuri, nutq madaniyati va hayotiy tajribasini boyitishga xizmat qiladi.

Mazkur yondashuv asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi faolligini oshiradi, mustaqil izlanishga undaydi hamda bilimlarni chuqurroq va ongli ravishda o'zlashtirish imkonini beradi. Ayniqsa, interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va fanlararo integratsiyadan foydalanish o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi. Natijada o'quvchi ta'lim jarayonining passiv tinglovchisidan faol ishtirokchisiga aylanadi.

Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv o'quvchilarda ijtimoiy va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchilar jamoada ishlash, o'z fikrini erkin bayon qilish, boshqalarning fikrini tinglash va hurmat qilish kabi ko'nikmalarni egallaydilar. Bu esa ularning kelajakdagi ijtimoiy hayotga moslashuvi va shaxs sifatida shakllanishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Bugungi globallashuv davrida ta'lim tizimidan raqobatbardosh, bilimli, tashabbuskor va zamonaviy kompetensiyalarga ega yoshlarni tarbiyalash talab etilmoqda. Shu sababli pedagoglar kompetensiyaviy yondashuv asosida darslarni tashkil etishlari, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan

samarali foydalanishlari zarur. O'qituvchi o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, izlanishga va o'z ustida ishlashga yo'naltira olishi kerak.

Demak, kompetensiyaviy yondashuv boshlang'ich ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning hayotiy ko'nikmalarini rivojlantirish va ularni kelajak hayotga tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu yondashuv asosida ta'lim olgan o'quvchilar kelajakda jamiyatning faol, bilimli, ma'naviy yetuk va raqobatbardosh a'zolari bo'lib voyaga yetadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasiga oid farmon va qarorlari. – Toshkent, 2020–2024.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining umumiy o'rta ta'lim va kompetensiyaviy yondashuvga oid me'yoriy hujjatlari. – Toshkent, 2017.
3. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan, 2017.
4. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste'dod, 2018.
5. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
6. Azizxo'jayeva N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2019.
7. G'ulomov A., Qosimova K. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
8. Matchonov S. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
9. Ziyomammedov B. Pedagogika. – Toshkent: Turon-Iqbol, 2019.
10. Musurmonova O. Boshlang'ich ta'limda zamonaviy yondashuvlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
11. Egamberdiyeva N. Ta'limda kompetensiyaviy yondashuv asoslari. – Toshkent: Tafakkur, 2020.
12. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2017.